

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/81724,Okragly-stol-czyli-polityka-mimo-woli.html>

ARTYKUŁ

Okrągły stół, czyli polityka mimo woli

OKRES HISTORYCZNY

(1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: MICHAŁ PRZEPERSKI 01.06.2021

Emocje wiążące się z PRL końca lat 80. były na ogół negatywne. „Określenia Polski jako szarej i ponurej dominują w relacjach, co prawdopodobnie wynika nie tylko z oceny wyglądu otoczenia, ale również z emocji, jakich doświadczali w tym czasie [...] świadkowie epoki” – konstatowała Magdalena Wnuk.

Czy w takiej rzeczywistości Polacy mieli ochotę na uczestnictwo w polityce?

Temat nastrojów społecznych w drugiej połowie lat 80. podejmowali na bieżąco socjologowie.

„W początkach 1986 r. [...] [w]szystko wydawało się przemawiać za długim trwaniem wytworzonego układu sił w jego niezmiennym kształcie”

- konkludowała Mirosława Marody. Jednocześnie ta sama badaczka za fundamenty społecznej akceptacji, jaką cieszyła się rządząca nad Wisłą ekipa Wojciecha Jaruzelskiego, uznawała spokój społeczny oraz bezpieczeństwo socjalne. Ale fundamenty systemowej stabilności w Polsce wyraźnie się kruszyły.

Ocena nastrojów

Badania sondażowe CBOS nie pozostawiały wątpliwości, że rok 1987 przyniósł bardzo wyraźny spadek optymizmu co do przyszłości, dotyczący głównie stanu gospodarki.

Pomiędzy wiosną a jesienią 1987 r. wyraźnemu załamaniu uległo przekonanie Polaków, że możliwe do utrzymania jest bezpieczeństwo socjalne - nawet tak względne jak to serwowane ówczesnie przez władze komunistyczne Polakom.

Pomiędzy wiosną a jesienią 1987 r. wyraźnemu załamaniu uległo przekonanie Polaków, że możliwe do utrzymania jest bezpieczeństwo socjalne - nawet tak względne jak to serwowane ówczesnie przez władze komunistyczne Polakom. Po stronie władz w tajnych raportach dla Jaruzelskiego dawał o tym znać tzw. zespół trzech (w skład którego wchodził sekretarz KC Stanisław Ciosek, wiceszef MSW Władysław Pożoga oraz

rzecznik rządu Jerzy Urban), a także najbliżsi współpracownicy ministra spraw wewnętrznych Czesława Kiszczaka.

W tym okresie na bezprecedensową skalę zaczęły o sobie dawać znać rozmaitego rodzaju „mikrostrategie przetrwania”, przyczyniające się do kruszenia globalnego systemu polityczno-społecznego. Jak wskazywała Marody,

„racjonalność z poziomu makro działała w kierunku diametralnie odmiennym od racjonalności z poziomu mikro”.

„Otwartość” reżimu

Było to znamienne, bowiem świadczyło o wyraźnie rosnącym poziomie społecznej aktywności. W studium na temat języka stosowanego w tym okresie przez władze, Janina Frasz wskazywała na najbardziej jej zdaniem nowatorską kategorię, a mianowicie „otwarcie się na..., bycie otwartą”.

Według szacunków Władysława Adamskiego i Krzysztofa Jasiewicza w 1988 r. przeciwnicy systemu stanowili 20 proc., centrum 35 proc., zwolennicy 20 proc., a milcząca mniejszość (odmawiająca politycznej deklaracji) liczyła sobie 25 proc.

Zdawało się to współgrać nie tylko ze zmniejszeniem represyjności systemu (czego symbolem była amnestia z września 1986 r.), ale także z wszechobecną retoryką „drugiego etapu reformy gospodarczej”.

Ten ostatni był próbą zreformowania systemu ekonomicznego PRL, poprzez zniesienie uprzywilejowania sektora państwowego, wspieranie prywatnej przedsiębiorczości oraz otwarcie się PRL na napływ kapitału zagranicznego. W reżimowych mediach przedstawiano go jako gospodarczą rewolucję, ale jego recepcja była

znacznie skromniejsza. Hasła głębokich zmian nie przekładały się na rzeczywistość.

Znamienna była konkluzja jednego z raportów CBOS, wyjaśniającego jakie znaczenie Polacy przywiązują do przemian ekonomicznych w kraju:

„reforma jest widziana jako elementarne porządkowanie gospodarki (wzrost cen, poprawa zaopatrzenia, dyscypliny pracy), rzadko zaś jako zmiana mechanizmów gospodarczych (np. konkurencja, wzrost przedsiębiorczości, samorządność, poprawa organizacji pracy)”.

Rozmycie polaryzacji

Jednocześnie, dawał się odnotować powszechny wzrost społecznej apatii oraz zmniejszanie się nastrojów buntu.

Wizja społeczeństwa będącego w stanie nieustannej zimnej wojny z reżimem komunistycznym, w której postulaty polityczne miały fundamentalne znaczenie, była przykładem myślenia życzeniowego. W pewnym sensie można ją uznać za próbę zaklęcia rzeczywistości.

Podobnego rodzaju tendencja dostrzegalna była w sferze politycznej. Według szacunków Władysława Adamskiego i Krzysztofa Jasiewicza w 1988 r. przeciwnicy systemu stanowili 20 proc., centrum 35 proc., zwolennicy 20 proc., a milcząca mniejszość (odmawiająca politycznej deklaracji) liczyła sobie 25 proc. W porównaniu z połową lat 80. oznaczało to, że następuje wyraźne zwiększenie się liczby osób zaliczających się do kategorii niezdecydowanych i chwiejnych. Po kilku latach doprowadziło to Adamskiego do wniosku, że wizja starcia „my” vs. „oni” była „w polskim przypadku metaforą skrywającą bardziej złożoną strukturę konfliktu”. Również Winicjusz Narojek wskazywał, że wielokrotnie powtarzana i dobrze ugruntowana w publicystyce politycznej (zwłaszcza drugoobiegowej) teza o głębokim konflikcie władzy i społeczeństwa w Polsce lat osiemdziesiątych była zdecydowanie zbyt powierzchowna. Nieco upraszczając, wynikało to z faktu, iż w

systemie zakorzenionego w PRL paternalizmu państwowego trudno było przeprowadzić czytelny podział pomiędzy władzą a społeczeństwem.

Zmierzch działaczy

Jednocześnie, patrząc na procesy zachodzące nad Wisłą można dojść do wniosku, że po kilku latach „długiego stanu wojennego” doszło do sytuacji, w której – według Jacka Kuronia – społeczeństwo nie chciało słuchać opozycji antykomunistycznej.

„Nawet najwięksi optymiści przyznają, że radykalnie zmniejszył się wpływ działaczy «Solidarności» na milczącą większość społeczeństwa”

- pisał Kuroń we wrześniu 1987 r. na łamach emigracyjnego *Aneksu*. Jednocześnie, nieudane referendum w sprawie II etapu reformy gospodarczej z 29 listopada 1987 r., przegrane przez władze, pokazywało, że społeczeństwo nie było również zainteresowane słuchaniem władzy. Za kolejne potwierdzenie tego można było uznać kwietniowo-majową falę strajków z 1988 r. – dość rachityczną, ale i tak największą od 13 grudnia 1981 r.

W końcu maja 1988 r., w felietonie opublikowanym na łamach hamburskiego tygodnika *Der Spiegel*, Adam Michnik pisał o „zimnej wojnie domowej”, w której społeczeństwo buntowało się przeciwko władzom. W pewnej mierze powtarzał tym samym własne tezy z napisanej jeszcze w 1985 r. książki *Takie czasy... Rzecz o kompromisie*. Nawiasem mówiąc, zarysowany w tej ostatniej publikacji – wydawałoby się zupełnie niewykonalny – scenariusz porozumienia bardziej umiarkowanych reprezentantów opozycji oraz części partyjnych liberałów rzeczywiście zmaterializował się w czasie rozmów okrągłego stołu pomiędzy lutym a kwietniem 1989 r. Jednak wizja społeczeństwa będącego w stanie nieustannej zimnej wojny z reżimem komunistycznym, w której postulaty polityczne miały fundamentalne znaczenie, była przykładem myślenia życzeniowego. W pewnym sensie można ją uznać za próbę zaklęcia rzeczywistości, jako że postulat upodmiotowienia społeczeństwa był dla pokolenia buntowników z 1968 r. jednym z ideowych fundamentów.

Společne désintéressement

Wydaje się jednak, że bliżsi prawdy byli dwaj inni politycy, zajmujący zresztą kluczowe pozycje po przeciwnych stronach barykady. Lider podziemnej Solidarności Lech Wałęsa, w wywiadzie dla legalnego miesięcznika *Konfrontacje* opublikowanym we wrześniu 1988 r. głosił, że:

„sześćdziesiąt procent społeczeństwa, a może nawet więcej, guzik obchodzi Wałęsa, pluralizm i «Solidarność»”.

W tym samym czasie jeszcze ostrzej wypowiadał się członek Biura Politycznego, sekretarz KC odpowiedzialny za propagandę, a za chwilę premier, Mieczysław Rakowski. Na łamach *Der Spiegel* ocenił on we wrześniu 1988 r., że polityką w Polsce interesuje się nie więcej niż 10 procent obywateli.

Mieczysław Rakowski

Tak Rakowski, jak i Wałęsa prezentowali myślenie w kategoriach politycznych i tym różnili się od grupy polskich intelektualistów i działaczy z pokolenia 1968 r., której – by zacytować Davida Osta –

„przyświecała [...] ta sama radykalna wizja polityki, która inspirowała zachodnią nową lewicę. Nie tyle pragnęła ona władzy, ile chciała znieść władzę jako taką”.

Paradoksalnie jednak, tak antypolityczni marzyciele jak i twardzi realiści spotkali się w lutym 1989 r. przy okrągłym stole, by doprowadzić do porozumienia, które miało *par excellence* polityczny charakter.

COFNIJ SIĘ